SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS
Global Academic Knowledge Repository

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИИВ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯВИЙ ТУЗИЛМАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Очилов Баҳодир Худойбердиевич
Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги масъул ходими

https://doi.org/10.5281/zenodo.22978397

Аннотация: Ушбу илмий мақолада Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги тизимидаги таълим-тарбиявий тузилмалар фаолиятининг фундаментал назарий асослари, илмий-педагогик концепциялари ва ҳуқуқий негизлари таҳлил қилинган. Кадрларни касбий тайёрлаш ҳамда шахсий таркиб билан олиб бориладиган тарбиявий жараёнларнинг узвийлиги, уларнинг тизимли хусусияти ва касбий деонтология тамойиллари очиб берилган.

Калит сўзлар: таълим-тарбиявий тузилмалар, назарий асослар, касбий деонтология, ҳуқуқий тарбия, шахсий таркиб, касбий компетенция, хизмат интизоми, ИИВ Академияси.

Ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамияти барпо этиш жараёнида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, хусусан, ички ишлар органлари тизимида хизмат олиб бораётган ходимларнинг касбий тайёргарлиги, маънавий-ахлоқий савияси ва инсон ҳуқуқларига ҳурмат ҳисси устувор ўрин тутади. Ички ишлар органлари ходимларининг кундалик фаолияти бевосита фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатларини таъминлаш билан узвий боғлиқ бўлиб, мураккаб, руҳий-эмоционал жиҳатдан юкламага бой экстремал вазиятларда қарор қабул қилишни тақозо этади. Шу сабабли мазкур тизим учун кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва шахсий таркибни тарбиялашнинг назарий-методологик негизларини чуқур ўрганиш долзарб аҳамият касб этади [1].

Ички ишлар органлари таълим-тарбиявий тузилмалари — бу нафақат билим ва малака берувчи олий ёки ўрта-махсус таълим муассасалари (ИИВ Академияси, ихтисослаштирилган мактаб-интернатлар, малака ошириш институтлари), балки соҳавий хизматларда маънавий-маърифий ишларни, психологик кўмак ва хизмат интизомини мувофиқлаштирувчи мураккаб ижтимоий-педагогик тизимдир.

Ҳуқуқшунослик ва касбий педагогика назариясида ИИВ ходимларини тайёрлаш жараёни «касбий шаклланиш ва ижтимоийлашув» концепциясига асосланади. Олимлар М.З. Зиёдуллаев ва И. Исмоиловларнинг таъкидлашича, ички ишлар тизимидаги таълим-тарбиявий ишлар умумпедагогик тамойиллардан фарқли равишда юқори даражадаги регламентация (хизмат интизоми, устав қоидалари ва қасамёд) остида кечади [2].

Мазкур фаолиятнинг назарий асослари қуйидаги фундаментал тамойилларга таянади:

Таълим ва тарбиянинг узвий диалектик бирлиги тамойили: Касбий билим (назария ва амалиёт) юксак маънавий фазилатлар (адолатпарварлик, қонунга содиқлик, ҳалоллик) билан уйғунлашмаса, келажакда ходимнинг касбий деформацияга учраши ёки мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш хавфи ортади [3].

Касбий деонтология тамойили: Ички ишлар ходимининг бурчи, виждони ва жавобгарлигини белгиловчи ахлоқий-ҳуқуқий меъёрлар тизими. Бу назария ходимда ўз хизмат ваколатига фақат мажбурият эмас, балки олий ижтимоий бурч сифатида ёндашиш дунёқарашини шакллантиради.

Узлуксиз касбий ривожланиш назарияси (Life-long learning): Кадрлар тайёрлаш жараёни курсантлик даври билан чекланмай, ходимнинг бутун хизмат даври мобайнида мунтазам равишда малака ошириш, тарбиявий ва психологик тренинглар билан узлуксиз бойитиб борилишини назарда тутади [4].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ПҚ-5076-сон «Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори мазкур назарий моделларни амалиётга боғлашда, таълим тизимини кластер ва модул усулида ташкил этишда мустаҳкам қонуний база бўлди [5].

Ички ишлар вазирлиги тизимидаги таълим-тарбиявий тузилмалар фаолиятининг амалдаги назарий-методологик негизларини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, соҳада кадрлар тайёрлаш ва шахсий таркиб билан маънавий-тарбиявий ишларни ташкил этиш яхлит тизим шаклида ривожланмоқда. Бироқ бугунги глобал ахборот алмашинуви ва криминоген вазиятнинг динамик ўзгариши ушбу тузилмалар фаолиятига назарий ёндашувларни янгилашни тақозо этмоқда [6].

Ички ишлар органларида таълим ва тарбия институтининг функционал тузилишини назарий жиҳатдан учта асосий бўғин ташкил этади:

Бошланғич касбий тайёргарлик ва фундаментал академик таълим: ИИВ Академияси ва академик лицейларда курсант ва тингловчиларга чуқур ҳуқуқий билим, жисмоний ва жанговар тайёргарлик, психологик барқарорлик кўникмаларини сингдириш.

Узлуксиз касбий қайта тайёрлаш ва малака ошириш: Амалиётдаги ўзгаришлар, янги турдаги жиноятлар (хусусан, кибержиноятлар, трансчегаравий молиявий фирибгарликлар)га қарши курашиш бўйича хизматдаги ходимларнинг билим ва малакаларини мунтазам янгилаб бориш [7].

Хизмат давомидаги кундалик маънавий-маърифий ва психологик тарбия: Ҳудудий бўлинмалардаги маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар

билан таъминлаш бўлимлари томонидан ходимларнинг руҳий ҳолати, оилавий муҳити ва хизмат интизомини доимий мониторинг қилиш.

Амалдаги тизимда таълим ва тарбия жараёнларининг интеграциялашувига тўсқинлик қилаётган қуйидаги назарий ва ташкилий камчиликлар сақланиб қолмоқда:

Назария ва амалиёт ўртасидаги номутаносиблик: Таълим муассасаларида берилаётган айрим назарий билимлар туман ва шаҳар ички ишлар бўлимларидаги реал вазият, криминоген муҳитнинг тезкор ўзгаришларидан орқада қолмоқда. Ўқув дастурларида амалий кейслар (case-study), симуляцион тренинглар ва қарор қабул қилишнинг экстремал моделлари улуши етарли даражада эмас [8].

Тарбиявий ишлар услубиятининг яккаранглиги (шаблонизацияси): Шахсий таркиб билан олиб бориладиган маънавий-маърифий тадбирлар кўпинча анъанавий, расмий маърузалар шаклида қолиб кетмоқда. Замонавий ходимларнинг, хусусан ёш мутахассисларнинг ахборот қабул қилиш хусусиятларини инобатга олувчи интерфаол, когнитив ва шахсга йўналтирилган педагогик ёндашувлар кам қўлланилади.

Касбий деформация ва стресснинг олдини олиш методикасининг сустлиги: Ички ишлар ходимининг кундалик фаолиятидаги эмоционал ва жисмоний юклама уларда сурункали чарчоқ, лоқайдлик ёки касбий салбий хусусиятларни шакллантириши мумкин. Ҳозирги методологияда ушбу ҳолатларни барвақт диагностика қилиш ва психологик реабилитация қилишнинг назарий-амалий моделлари тўлиқ такомиллашмаган [9].

Компетенцияларни баҳолашнинг объектив мезонлари етишмаслиги: Ходимнинг тарбияланганлиги, хизматга садоқати ва маънавий қиёфасини баҳолашда кўпинча субъектив ёки фақат расмий интизомий кўрсаткичларга таянилади. Натижада ходимнинг ички мотивацияси ва кадриятлар тизимини холисона ўлчаш мураккаблигича қолмоқда.

Мазкур муаммолар ИИВ таълим-тарбиявий тузилмалари фаолиятини такомиллаштиришда нафақат маъмурий чоралар кўриш, балки инновацион илмий-педагогик, психологик ва рақамли технологияларга асосланган яхлит концептуал моделни ишлаб чиқишни талаб этади.

Ички ишлар вазирлиги тизимидаги таълим-тарбиявий тузилмалар фаолиятини модернизация қилиш соҳавий таълим ва тарбия жараёнларига тизимли, когнитив ҳамда илғор халқаро стандартларга мос педагогик ёндашувларни татбиқ этишни тақозо қилади. Ушбу тузилмаларнинг назарий-методологик асосларини мустаҳкамлаш ва амалий самарадорлигини ошириш мақсадида қуйидаги чора-тадбирларни амалиётга жорий этиш мақсадга мувофиқдир:

1. Компетенциявий ва модулли-кредит тизимини амалиёт билан интеграциялаш.

ИИВ таълим муассасаларидаги ўқув режаларини ҳудудий ички ишлар органларидаги реал вазият ва криминоген ҳолат таҳлили асосида мунтазам янгилаб бориш зарур. Курсант ва тингловчиларда назарий билимларни шакллантириш билан бир қаторда реал хизмат вазиятлари симуляцияси (ситуацион машғулотлар, стресс-тестлар ва «полигон» машғулотлари) улушини ошириш, уларни қарор қабул қилишнинг экстремал моделларига тайёрлаш лозим [10].

2. «Ақлли тарбия ва психологик мониторинг» рақамли платформасини ишлаб чиқиш.

Шахсий таркиб билан маънавий-маърифий ишларни ташкил этишда сунъий интеллект ва психологик тестлаштириш усулларига таянган ягона электрон платформани йўлга қўйиш лозим. Бу платформа ходимлардаги касбий деформация, сурункали руҳий толиқиш ҳамда хизмат интизомини бузишга мойилликни барвақт аниқлаб, мақсадли психологик реабилитация чораларини кўриш имконини беради.

3. Касбий деонтология ва маънавий тарбиянинг янги концептуал моделини жорий этиш.

Тарбиявий ишларни анъанавий бир томонлама маърузалардан воз кечиб, мулоқот, эркин муҳокама, тарихий-маънавий мерос намуналари ва хизмат бурчини бажаришда жасорат кўрсатган қаҳрамон ходимларнинг ҳаётий тажрибаси асосидаги когнитив интерфаол тренинглар шаклига ўтказиш зарур [11].

4. Профессор-ўқитувчилар ва тарбиявий тузилмалар ходимларининг узлуксиз стажировкасини йўлга қўйиш.

ИИВ ихтисослаштирилган таълим муассасалари профессор-ўқитувчилари ҳамда бўлинмалардаги маънавий-маърифий ишлар бўйича масъул офицерларнинг мунтазам равишда ҳудудий ички ишлар органларида (тергов, тезкор-қидирув, профилактика хизматларида) тўғридан-тўғри амалий стажировка ўташини мажбурий қилиб белгилаш лозим. Бу назария ва амалиёт ўртасидаги узилишни бартараф этади.

5. Касбий маданият ва этикани баҳолашнинг рейтинг тизимини такомиллаштириш.

Ходимлар ва курсантларнинг маънавий-ахлоқий фазилатлари, хизмат интизоми ва фуқаролар билан мулоқот маданиятини баҳолашда объектив, шаффоф мезонларга асосланган рейтинг индикаторларини жорий этиш, намунали кўрсаткичларга эга бўлганларни моддий ва маънавий рағбатлантириш тизимини кенгайтириш тавсия этилади.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги таълим-тарбиявий тузилмалари фаолиятининг назарий асосларини такомиллаштириш ички ишлар тизимини тўлиқ профессионаллаштириш ва инсонпарварлаштиришнинг фундаментал негизидир.

Таълим муассасаларида берилаётган фундаментал назарий билимлар юксак ахлоқий-маънавий тарбия, ватанпарварлик ва қонун устуворлигига чексиз садоқат туйғулари билан уйғунлашгандагина юксак касбий маданиятга эга бўлган замонавий ички ишлар органи ходими шаклланади. Мазкур фаолиятнинг назарий-методологик базасини муттасил ривожлантириш ва инновацион педагогик-психологик усулларни дадил жорий этиш жамиятда қонун устуворлигини ҳамда фуқароларнинг тинч-осойишта ҳаётини ишончли таъминлашга хизмат қилади.

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуни. ЎРҚ-407-сон. 16.09.2016 й. // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси (lex.uz).

2. Зиёдуллаев М.З., Исмоилов И. Ички ишлар органларининг кадрлар билан ишлаш фаолияти: Дарслик. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2020. – Б. 54-58.

3. Қодиров Э.Р. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг касбий педагогикаси ва психологияси: Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮУ, 2019. – Б. 82-86.

4. Рустамбоев М.Ҳ. Ҳуқуқшунос касб этикаси ва деонтологияси: Дарслик. – Т.: Тошкент давлат юридик институти, 2010. – Б. 115-119.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ПҚ-5076-сон «Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори // lex.uz.

6. YULDASHEV, J. (2020). BASIC PRINCIPLES OF CITIZENSHIP OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: CONSTITUTIONAL AND LEGAL ANALYSIS. THE AMERICAN JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE LAW AND CRIMINOLOGY Учредители: The USA Journals, 2(10), 123-128.

7. Абдуллаев, Ф., & Сафиддинов, А. (2022). Умрбод озодликдан махрум; илиш тари; асидаги жазо тушунчаси ва унинг мохияти. Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya, 1(7), 263-272.

8. Ubaydullayev, X., & Inogamova, M. (2009). Turar joy va jamoat binolarini loyihalashning tipologik asoslari.

9. Зиёдуллаев, М. З. (2018). Ички ишлар органларининг таянч пунктларини бошкаришни такомиллаштириш: Монография. *Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси*, 274-275.

10. Sobirov, O. A., & Xudoyberdiyev, A. (2026, June). ICHKI ISHLAR ORGANLARI TOMONIDAN TOVLAMACHILIK JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISHNING. In Scientific Conference Open Proceedings (Vol. 3, No. 2, pp. 212-217).